

طراحی و تولید منابع یادگیری

رقبه سلیقه‌دار
کارشناس تعلیم و تربیت

تکلیف سنجیده

و نقش آن در تثبیت یادگیری

اشاره

«تکلیف درسی» اصطلاحی است که هر فردی که روزگاری به عنوان دانش آموز زندگی کرده، کاملاً با آن آشناست. اما این عنوان آشنا، احساس و برداشت مشترکی را در ذهن تمام شنوندگان ایجاد نمی‌کند. برخی تکلیف را برابر با خشم و اندوه می‌دانند و عده دیگری از تکلیف احساس خلاقیت و لذت از یادگیری دارند. به عبارت دیگر، ماهیت تکلیف و نحوه ارائه آن می‌تواند موجب شود تکلیف به خودی خود برانگیزنده و جذاب باشد و در نقطه مقابل، تکلیف می‌تواند با چهره‌های همیشگی و تکراری یا ماهیتی غیرجذاب، به فعالیتی تبدیل شود که تنها از سر اجبار باید انجام شود. غالباً در چنین حالتی، راه‌های گریز بر انجام آن غلبه می‌کنند و دانش آموز را از فعالیت تحصیلی مورد نظر فراری می‌دهد. با این همه، ارائه تکلیف از جمله فعالیت‌های یادگیری است که به تثبیت آن منجر می‌شود و نقشی تکمیلی دارد. ضرورت و جایگاه خاص تکلیف در طراحی آموزشی، اهمیت تسلط معلم بر انواع آن و ایجاد تنوع در ارائه تکلیف را موجب می‌شود که موضوع نوشته پیش‌روست.

کلیدواژه‌ها: طراحی آموزشی، تکلیف، تمرین، تثبیت یادگیری، تبسید یادگیری

تولد تکلیف

تکلیف شب به عنوان یک موضوع تربیتی، در سال ۱۸۴۲ مورد گفت‌وگوی متخصصان علوم تربیتی در انگلستان قرار گرفت و کم‌کم دامنه استفاده و نفوذ آن به عنوان مرحله‌ای مهم و اساسی در فرایند یاددهی یادگیری گسترش یافت. در این باره مطالعات و بررسی‌های گوناگونی انجام شده‌اند که هر یک با نگاهی ویژه جایگاه و اثرات تکالیف آموزشی را بررسی کرده‌اند. از جمله نتایج مشترک در این مطالعات نشان می‌دهد، بین تکلیف شب و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد و تکلیف شب می‌تواند زمینه تفکر، ممارست و کشف را در دانش آموزان افزایش دهد. برای تحقق چنین مقصودی، شرط‌ها و مهارت‌هایی حرفه‌ای برای معلم لازم است.

تکلیف حتی برای پایه‌های بالاتر!

بسیار اتفاق افتاده است که در پایان کلاس، معلم از دانش آموزان، به‌ویژه در پایه‌های بالاتر تحصیلی، می‌خواهد برای پرسش کلاسی جلسه بعد آماده باشند. اما به این سؤال پاسخ داده نمی‌شود که آن‌ها چطور این آمادگی را در خود ایجاد کنند؟!

این نقیصه موجب می‌شود برخی از دانش آموزان در طول سال تحصیلی با نحوه یادگیری خود آشنا نشوند. نکته مهم این است که معرفی شیوه مطالعه و مرور و آماده‌سازی نیز در تقسیم‌بندی‌های تکلیف قرار دارد و دعوت از دانش آموزان برای تجربه هر یک از آن‌ها، می‌تواند علاوه بر خودشناسی یادگیرنده، به تعمیق بیشتر یادگیری آنان بینجامد و طعم شیرین تکلیفی اثرگذار را در ذهن تداعی کند.

انواع تکلیف

تکلیف از نظر متخصصان انواع گوناگونی دارد که در هر دسته‌بندی به شیوه خاصی به آن نگاه شده است. گاهی تکلیف به واسطه میزان فعالیت عملی و غیرعملی و گاهی نیز با توجه به سطح به کارگیری تفکر و خلاقیت طبقه‌بندی شده است. اما موضوع مهم در همه انواع تکالیف این است که معلم بتواند بهترین زمینه را برای تعمیق، تبسید و تثبیت یادگیری دانش آموزان، با توجه به محتوای درس، توانایی و علاقه‌های دانش آموزان، اهداف مورد انتظار و مواردی از این دست، فراهم آورد. یکی از دسته‌بندی‌های آشنا در انواع تکالیف، به شکل ۱ مربوط می‌شود:

عکاس: خانم همای

فیلم: طراحی تکلیف سنجیده

مقاله مکمل

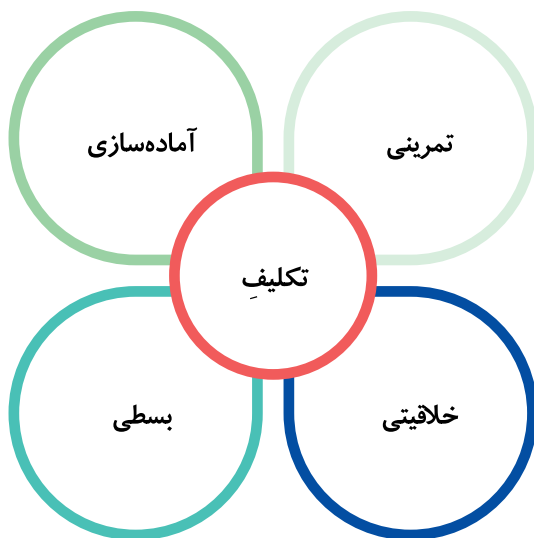
تمرین کنیم

در بین انواع تکالیف، تکالیف تمرینی ساده‌ترین نوع شناخته می‌شوند که در عین حال می‌توانند در یادگیری و تعمیق آن مؤثر و مفید باشند. این تکالیف تنها به منظور تمرین بیشتر توسط دانش‌آموزان طراحی می‌شوند و به واسطه آن‌ها مهارت دانش‌آموزان در آن زمینه افزایش می‌یابد و به تثبیت یادگیری کمک می‌شود.

در کلاس مطالعات اجتماعی

در درس نوزدهم از کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد در خانه ابتدا از روی درس مطالعه کنند و سپس براساس مطالعه خود و مراجعه به کتاب، روی برگه‌ای که به نقشه ایران در زمان آریایی‌ها ارتباط دارد، محل سکونت سه قوم بزرگ ایرانی را نشان دهند و در هر بخش نیز بدون استفاده از کتاب، به سه مورد مهم درخصوص زندگی آن‌ها، مطابق آنچه در درس آمده است، اشاره کنند.

شکل ۱

در کلاس عربی

در عربی پایه‌های هفتم و هشتم، دانش‌آموزان برای دریافت بهتر ترجمه کلمات و عبارات، به ساخت تابلوی الکتریکی دعوت می‌شوند و دانش‌آموزانی که با رایانه آشنایی بیشتری دارند، می‌توانند مشابه این کار را با طراحی یک نرم‌افزار انجام دهند.

در این حالت دانش‌آموز باید در جست‌وجوی دریافت عبارات و کلمات تازه‌ای در یک سوره معین از قرآن کریم یا ادعیه به زبان عربی باشد. او لازم است با دریافت ترجمه هر یک از کلمات و عبارات و رسیدن تعداد آن‌ها به اندازه تعیین‌شده مناسب برای تابلوی الکتریکی (معمولاً بین بیست تا سی عدد) دست به تهیه این وسیله بزند. لازم است معلم توضیحات ضروری و کلی برای ساخت تابلو را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد، اما در مورد جزئیات کار و نحوه ارائه آن اختیار و آزادی عمل بیشتری به دانش‌آموزان بدهد.

در این تابلو، با وصل کردن یک کلمه یا عبارت عربی به معنای درست آن، که منجر به روشن شدن چراغ می‌شود، دانش‌آموز می‌تواند با اطمینان یادگیری عبارات و کلمات عربی را ادامه دهد.

آماده برای یادگیری تازه

هنگامی که لازم است دانش‌آموزان آمادگی‌های قبلی برای دریافت درس جدید را کسب کنند، از تکلیف آمادگی استفاده می‌شود. برای این منظور، راه‌ها و شیوه‌های متعددی وجود دارند. ساده‌ترین حالت آن است که معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد برای جلسه بعد، پیش از ورود به کلاس، یک بار از روی درس جدید بخوانند. در این حالت

بسط یادگیری با تکلیف

تکلیف بسطی یا امتدادی، چنان‌که از نامش پیداست، به‌منظور گستردن آگاهی و مهارت دانش‌آموزان به کار گرفته می‌شود. این نوع تکلیف دانش‌آموز را فراتر از کارها و فعالیت‌های کلاسی سوق می‌دهد و شرایط یادگیری ایده‌ها و مهارت‌ها را در موقعیت‌های جدید فراهم می‌آورد.

در این نوع تکلیف، ممکن است دانش‌آموز در معرض انجام فعالیتی طولانی‌مدت قرار گیرد، اما جدای از طول زمان انجام آن، در مجموع هدف این است که او بتواند پس از دریافت مفهوم اولیه که در کلاس درس اتفاق افتاده است، آن را بسط و گسترش دهد و مفهوم یا مهارت مورد نظر را در موقعیت‌های گوناگون تجربه کند.

در کلاس پیام‌های آسمانی

در درس نهم کتاب پیام‌های آسمانی در پایه هشتم، دانش‌آموزان با مصرف‌گرایی، اسراف و مدگرایی آشنا می‌شوند. حالا معلم از آن‌ها می‌خواهد به مدت یک هفته فهرستی از رفتارهای مربوط به مصرف‌گرایی، اسراف و مدگرایی را که در محیط اطراف خود مانند مدرسه، خانه، برنامه تلویزیون و جامعه می‌بینند، تهیه کنند. پس از گردآوری فهرست رفتارها توسط دانش‌آموزان و در هفته دوم، از آن‌ها می‌خواهد با دسته‌بندی رفتارها، براساس آنچه در کتاب خوانده‌اند و نیز با کمک بزرگ‌تری آگاه مانند والدین یا روحانی مسجد، راه‌های مقابله یا درمان آن را نیز قید کنند.

در تکلیف بسطی، گاهی دانش‌آموز با یک مسئله یا انتظار مواجه است که بدین منظور ناگزیر از انجام فعالیت پروژه‌ای است و گاهی ممکن است به ساخت یک وسیله یا ماکت دعوت شود.

بی نوشت‌ها

1. past perfect tense
2. past tense

در کلاس روان‌شناسی، دوره دوم متوسطه

دانش‌آموزان پس از آشنایی با انواع «توجه» در درس روان‌شناسی، به انجام این تکلیف دعوت می‌شوند: «تصور کنید تعدادی از دانش‌آموزان به شما سپرده شده‌اند تا بتوانید توجه آن‌ها را به آموزش جلب کنید. در این صورت از چه شیوه‌هایی و چرا استفاده می‌کنید؟ شما می‌توانید برای تعیین فعالیت‌های خود در خصوص ایجاد توجه دانش‌آموزان به درس از شیوه‌های متنوعی مانند تهیه فایل صوتی، تهیه فیلم، نوشتن متن اجرای یک نمایش، تصویر و... استفاده کنید.» برای پاسخ به این پرسش، دانش‌آموزان ابتدا باید به انواع توجه و نیز عوامل مؤثر بر توجه اشراف داشته باشند. سپس نمونه‌هایی را برای هر یک تصور و تجسم نمایند. این تکلیف خروجی‌های متفاوتی خواهد داشت.

تکلیف نباید شامل مطالب مشکل و غیر قابل فهم باشد

ساده، آشنایی کلی دانش‌آموز با محتوای درس جدید مورد نظر است. شکل‌های تکلیف آماده‌سازی، با توجه به خلاقیت معلم و نیز محتوای مورد نظر، بسیار خلاقانه و متنوع‌ترند.

ملاحظات در ارائه تکلیف

۱. لازم است تکلیف تعیین‌شده با توانایی‌های ذهنی و مهارتی دانش‌آموزان متناسب باشد.
۲. محور تکلیف تعیین‌شده باید با موضوع درسی مرتبط باشد.
۳. تکلیف باید به‌گونه‌ای تعیین و طراحی شود که استقلال و ابتکار عمل دانش‌آموز در انجام آن حفظ شود.
۴. تکلیف باید دانش‌آموزان را در انجام فعالیت‌های تحقیقی و پژوهشی در زمینه موضوعات درسی تشویق و مهارت‌ها و آگاهی‌ها را تقویت کند.
۵. تکلیف باید به‌گونه‌ای باشد که عادت به مطالعه، و تقویت حوصله و ثبات و روحیه پیگیری در انجام مطالعات دنباله‌دار را به دنبال داشته باشد.

جمع‌بندی

تکالیف معمولاً از جمله بخش‌های پردغدغه و نگران‌کننده مدرسه برای دانش‌آموزان، والدین و معلمان محسوب می‌شوند. هدف مقصود نهایی از ارائه تکالیف، تعمیق یادگیری و رغبت بیشتر در کسب آموخته‌ها و توانایی‌های جدید است. تبحر و توانایی معلم در تعیین تکالیف مناسب، نحوه ارائه و نیز نحوه بررسی و نظارت بر آن، بسیار پراهمیت است. در این میان، بهره‌مندی از انواع تکالیف و ایجاد تنوع در ارائه تکالیف می‌تواند به اثرگذاری بیشتر آن بر یادگیری منجر شود و در نهایت به رضایت و همراهی بیشتر مخاطبان بینجامد. لازم به یادآوری است، انواع تکالیف یادشده می‌توانند در هم تنیده و ترکیب شوند و برای مثال تکلیف آماده‌سازی و خلاقیتی توأمان به کار گرفته شوند.

در کلاس زبان انگلیسی، پایه دهم دوره دوم متوسطه

قرار است دانش‌آموزان با زمان ماضی بعید آشنا شوند. به همین منظور، معلم تصویرهایی از بخش‌های یک رمان به زبان انگلیسی را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. در این صفحات، فعل‌ها مربوط به زمان گذشته هستند و در آن‌ها ماضی بعید هم دیده می‌شود. معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد با مطالعه این صفحات، فعل‌ها را به‌صورت جداگانه بنویسند و تلاش کنند با توجه به جمله، معنای زمانی آن‌ها را حدس بزنند. در این فعالیت، دانش‌آموزان ضمن مرور دوباره فعل‌های گذشته، تفاوت بین فعل‌های گذشته و ماضی بعید را متوجه می‌شوند و آماده دریافت بهتر این تفاوت در کلاس درس می‌شوند.

تکالیف خلاقیتی

هنگامی که از خلاقیت سخن به میان می‌آید، بدین معناست که به تعداد دانش‌آموزان انواع و گوناگونی فعالیت وجود دارد و همین تنوع موجب جذب بیشتر یادگیرنده به یادگیری بیشتر و تعمیق آن می‌شود. در مجموع، زمانی که دانش‌آموز بتواند مفاهیم و مهارت‌های کسب‌شده در کلاس درس را با هم ترکیب کند و در راهی متفاوت به کار بندد، او به تجربه تکلیف خلاقیتی دست زده است. تکالیف خلاقیتی ممکن است به‌صورت کتبی یا شفاهی و یا به‌صورت انجام کار صورت پذیرند.